

УДК 372.881.1

**ВІДБІР НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ
ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІСЛЯ НІМЕЦЬКОЇ**

Жовтюк Н.П. (Тернопіль)

На основі аналізу сучасних досліджень та з урахуванням специфіки навчання англійської мови після німецької майбутніх учителів у статті визначено і обґрунтовано одиниці та критерії відбору навчального матеріалу

для формування лексичної компетентності майбутніх учителів у говорінні.
Ключові слова: одиниця відбору, критерій відбору, навчальний матеріал, лексична компетентність.

Жовтук Н. П. Отбор учебного материала для формирования лексической компетентности будущих учителей в процессе обучения английскому языку после немецкого. На основании анализа современных исследований и с учетом специфики обучения английскому языку после немецкого в статье определены и обоснованы единицы и критерии отбора учебного материала для формирования лексической компетентности будущих учителей в говорении.

Ключевые слова: единица отбора, критерий отбора, учебный материал, лексическая компетентность.

Zhovtyuk N.P. Selection of Educational Material for Forming Future Teachers' Lexical Competence in the Process of Teaching English after German.

Selection units and criteria of the educational material for forming future teachers' lexical competence in speaking in the process of teaching English after German (based on the analysis of modern investigations and taking into consideration the peculiarities of teaching English after German) have been defined and grounded in the article.

Key words: selection unit, selection criterion, educational material, lexical competence.

Мета формування лексичної компетентності в говорінні у процесі навчання англійської мови як другої іноземної після німецької полягає у правильному вживанні лексичних одиниць активного мінімуму відповідно до ситуації та мети спілкування. У зв'язку з цим постає завдання визначення критеріїв відбору навчального матеріалу, на основі та за допомогою якого доцільно формувати у студентів лексичну компетентність у говорінні.

Проблеми відбору навчальних матеріалів для формування лексичної компетентності досліджувалися такими науковцями, як І.Л. Бім, Л.В. Бондар, Н.І. Гез, Ю.В. Гнаткевич, Н.В. Єлукіна, Ю.М. Кажан, О.О. Коломінова, Б.А. Лапідус, І.І. Липська, Ю.О. Семенчук та ін. Проте, питання відбору матеріалів для формування лексичної компетентності майбутніх учителів у процесі навчання англійської мови як другої іноземної після німецької з урахуванням наявного у студентів лінгвістичного досвіду

та негативного впливу інтерференції залишається мало дослідженим на сучасному етапі.

У зв'язку з обмеженим обсягом статті ми зосередимо увагу на відборі навчального матеріалу для формування в студентів лексичних навичок у говорінні. Що стосується курсу навчання, то, послуговуючись даними німецьких методистів, згідно з якими у випадку навчання німецької мови після англійської на початковому ступені студенти швидше та легше оволодівають рецептивними видами мовленнєвої діяльності, і вони є основою для розвитку продуктивних видів мовленнєвої діяльності [18: 43], можемо припустити, що твердження має сенс і у випадку навчання англійської мови після німецької. Це, безумовно, не означає відмову на початковому етапі від оволодіння студентами продуктивними видами, а лише необхідність уваги до рецептивних видів мовленнєвої діяльності. Відповідно ми вирішили зупинитися на другому році навчання (рівень В 1), коли у студентів вже сформовані певні навички і вміння, які слугуватимуть основою для формування лексичної компетентності в говорінні.

Отже, **метою** статті є визначення критеріїв відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в говорінні майбутніх учителів у процесі навчання англійської мови після німецької.

Ми повністю погоджуємося з думкою Ю.В. Немогай, що відбір матеріалу повинен відбуватися на основі екстралінгвістичних та власне лінгвістичних потреб і можливостей. Цілі, завдання та потреби спілкування визначають необхідний для засвоєння об'єм матеріалу, який тісно пов'язаний із відведеним на навчання часом, умовами та організацією навчального процесу та з психологічними особливостями студентів [10: 54]. Відповідно до останнього, навчальний матеріал може дещо варіюватися залежно від особливостей студентів, їхніх комунікативних потреб, інтересів, досвіду.

Перш ніж визначати критерії, потрібно проаналізувати одиниці відбору навчального матеріалу. І.Л. Бім, Ю.І. Пассов, С.П. Шатілов серед одиниць навчального матеріалу виділяють одиниці різних рівнів – словоформи, лексеми, словосполучення, фрази, вільні і сталі словосполучення, фразеологічні звороти, готові мовленнєві акти, в яких реалізуються комунікативні наміри, тобто одиниці різних рівнів

[1; 11; 18]. У дослідженні Ю.М. Кажан [7] одиницями відбору навчального матеріалу для формування рецептивної лексичної компетентності майбутніх учителів визначено словоформи (інтернаціоналізми; англіцизми; слова-когнати в німецькій та англійській мовах; слова, схожі на слова рідної мови; слова, про значення яких можна здогадатися за словотворчими елементами) та словосполучення; речення, зміст яких стає зрозумілим завдяки наявності вищезгаданих груп слів та контексту; мінітексти і тексти для читання та аудіювання.

Враховуючи результати наведених досліджень, а також специфіку оволодіння лексичною компетентністю в говорінні (як продуктивному виді мовленнєвої діяльності), вважаємо, що одиницями відбору навчального матеріалу в контексті нашої тематики доцільно вважати:

- словоформи (у тому числі англіцизми; слова-когнати в німецькій та англійській мовах; слова, схожі на слова рідної мови; слова, похідні від вивчених, утворені за допомогою типових префіксів і суфіксів);
- вільні та стійкі словосполучення;
- усні і письмові мінітексти (мінідіалоги, мінімонологи) та тексти (монологи, діалоги).

Вважаємо, що окремі одиниці потребують пояснення. Так, англіцизм визначається як різновид запозичення, тобто слово, його окреме значення, вислів, тощо, які запозичені з англійської мови або перекладені з неї чи утворені за її зразком (наприклад, *bestseller*, *e-mail*, *camping* тощо) [16: 26]. Хоча з багатьма англіцизмами студенти ознайомилися у процесі оволодіння німецькою мовою, їх доцільно ввести до відібраних одиниць навчального матеріалу, оскільки майбутні вчителі можуть не завжди знати про запозичення з англійської, крім того, вивчення англіцизмів дасть змогу розширювати словниковий запас не лише з англійської мови, але також і з німецької.

Слова-когнати – це однокореневі слова, яким властиве спільне походження та подібність звучання [16: 258]. Прикладами когнатів в англійській та німецькій мовах можуть бути *glass* (англ.) – *Glas* (нім.), *hang* (англ.) – *Hang* (нім.), *to learn* (англ.) – *lernen* (нім.).

Доцільність введення до навчального матеріалу слів, похідних від вивчених, які утворені за допомогою типових префіксів і суфіксів (наприклад, прикметника *unhappy* чи іменника *happiness* від

прикметника *happy*) зумовлюється їх здатністю значно розширювати активний словниковий запас студентів.

Уважаємо, що потребує певного пояснення відбір стійких словосполучень. Виходячи з класифікації А. Глапа [24: 89], згідно з якою існує чотири групи стійких словосполучень (ті, які повністю, дослівно співпадають в обох мовах; дослівно не співпадають, але співпадають образно; не співпадають у порівнюваних мовах; існують лише в одній із порівнюваних мов), вважаємо, що на другому році навчання доцільно обмежитися першими двома, тоді як у наступні роки можливе вивчення словосполучень усіх чотирьох груп.

Використання мінідіалогів та мінімонологів у формуванні лексичної компетентності студентів здійснюється з метою демонстрації мовленнєвих зразків, формування у студентів умінь створювати власні мінімонологи та мінідіалоги.

Тексти визначають як зв'язну послідовність усних і письмових висловлювань, що породжуються і сприймаються в процесі мовленнєвої діяльності, яка здійснюється в конкретній сфері спілкування [4: 129]. Використовуючи класифікацію І.П. Задорожної [6: 141], вважаємо, що для формування лексичної компетентності у процесі навчання англійської мови після німецької доцільно використовувати друковані та електронні тексти (у першу чергу художні – пісні, вірші, оповідання та науково-популярні – тексти пізнавального характеру), а також аудіотексти (навчальні фільми, аудіозаписи, мультфільми, художні фільми).

Наступним важливим аспектом відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності у процесі навчання англійської мови після німецької є визначення критеріїв відбору навчального матеріалу.

Критерії відбору матеріалів відзначаються як основні ознаки, що стосуються змісту, структури й обсягу повідомлень, за допомогою яких матеріал оцінюється з метою його використання чи невикористання відповідно до цілей навчання, тобто критерії відбору розглядаються як вимоги до навчального матеріалу, що оцінюють його на предмет доцільності використання у навчальному процесі відповідно до поставленої мети навчання [4: 65]. При визначенні критеріїв відбору навчального матеріалу слід брати до уваги такі чинники, як мета навчання, умови організації навчання, вимоги

програми, рівень сформованості у студентів навичок та вмінь, зміст тематичних блоків [2].

На основі аналізу науково-методичної літератури [1; 9; 13; 18] ми виділили критерії відбору слів і словосполучень, які доцільно використовувати для формування лексичної компетентності у говорінні у процесі навчання майбутніх учителів англійської мови після німецької:

- сполучуваності (перевага надається лексичним одиницям, які мають велику здатність поєднуватись між собою в процесі утворення фрази);
- семантичної цілісності (відбір лексичних одиниць, які відображають найактуальніші явища різних сфер діяльності);
- стилістичної необмеженості (при відборі лексичних одиниць переважає стилістично нейтральний лексичний матеріал);
- частотності (відбір найбільш уживаних у літературному та розмовному стилях лексичних одиниць);
- словотвірної здатності (відбір найбільш продуктивних у словотворчому плані слів);
- тематичності (відповідність лексичних одиниць тематиці, передбаченої програмою);
- подібності лексичних одиниць англійської та німецької мов (значну кількість лексичних одиниць, особливо у перший-другий роки навчання, повинні становити слова, подібні в обох мовах).

Отже, лексичний матеріал, необхідний для засвоєння, повинен відображати зв'язки між рідною, німецькою та англійською мовами, перевищувати рівень знань студентів для того, щоб формувати у студентів уміння мовної здогадки та порівняння.

Тепер розглянемо критерії відбору текстів, які доцільно використовувати для формування лексичної компетентності у говорінні у навчанні зазначеного контингенту студентів.

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне виділити, перш за все, критерій **автентичності**, який, однак, потребує певного пояснення. Автентичні тексти – це тексти, які носії мови продукують для носіїв мови, тобто власне оригінальні тексти, що створюються для реальних умов, а не для навчальної ситуації [17: 193]. З одного боку, автентичні тексти є варіативними відповідно до своїх стилів та тематики і, відповідно, породжують інтерес студентів. Однак, ураховуючи той факт, що англійську мову після німецької майбутні

вчителі починають вивчати з нижчих рівнів, використання автентичних текстів може становити значні труднощі для студентів і суперечити критерію посильності та доступності (про який мова йтиме далі). Тому ми визнаємо доцільність використання так званих умовно-автентичних текстів (створених носіями мови для навчальних цілей чи адаптованих автентичних). Адаптація тексту здійснюється таким чином: скорочення обсягу тексту, спрощення синтаксичних структур, спрощення граматичних структур та заміна складних лексичних одиниць [3: 48]. Адаптований текст відрізняється від неадаптованого меншим обсягом, структурою речень (адаптований текст охоплює, в основному, прості, мало поширені та складносурядні речення, неадаптований – складносурядні та складнопідрядні речення з неповною структурою, в основі яких лежать складні граматичні структури); відсутністю реалій; мінімальним використанням багатозначних, складних слів і фразеологічних одиниць [14: 228].

Ми також погоджуємося з О.Б. Тарнопольським, що бажано використовувати тексти, адаптовані спеціалістами – носіями мови, що забезпечить дотримання вимоги автентичності [15: 79].

Наступним критерієм відбору текстів для формування лексичної компетентності у процесі навчання англійської мови після німецької є **тематичний критерій**, який передбачає відбір текстів певної тематики. В методичному аспекті тема визначається як імовірний згорнутий текст, поданий у вигляді короткої тези і який підлягає розгортанню у процесі говоріння. На основі даного критерію нами було відібрано тексти за темами, які відповідають проаналізованим нами програмам з англійської мови як другої іноземної (Київського національного лінгвістичного університету, Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка) та Програми з англійської мови для університетів / інститутів [12].

Критерій інформативності у відборі текстів для формування лексичної компетентності у процесі навчання англійської мови після німецької полягає у забезпеченні студентів інформацією з теми, яка вивчається. За З.І. Кличніковою, “інформативність змісту повідомлення” формує інформація, яка невідома студентові [8]. Інформативний текст є потужним засобом мотивації не лише до читання чи слухання, але й до говоріння.

З позиції **критерію посильності та доступності** тексти повинні відповідати рівню мовної підготовки студентів. Хоча тексти для формування лексичних навичок говоріння повинні базуватися загалом на знайомій лексиці, однак у них повинні бути і нові лексичні одиниці, якими студентам потрібно оволодіти активно. Разом із тим, тексти повинні містити якомога менше власних назв, статистичних даних. Крім того, тексти мають містити знайомі граматичні структури і бути доступними для студентів у змістовому плані. На окрему увагу заслуговує й питання обсягу тексту. Розвиваючи думку Ю.В. Кажан [7: 54], згідно з якою для рівня А 1 пропонується використовувати друковані тексти обсягом до 1 сторінки, а також аудіотексти тривалістю звучання 1–2 хвилини, логічно припустити, що на рівні В 1 з метою розвитку лексичних навичок говоріння студенти можуть працювати з друкованими текстами обсягом 2–3 сторінки. Що стосується тривалості звучання аудіотексту, то доцільною слід вважати тривалість 1–3 хвилини. Зазначимо, що в цьому випадку мова не йде про мінітексти.

Ще одне питання, яке потрібно з'ясувати, – темп мовлення аудіотексту. Середній темп англійського мовлення, за даними Т. Дадлі-Еванс, становить 150 слів/хвилину, а дуже повільний – 100 слів/хвилину [20: 103]. Оскільки на другому році навчання студенти володіють вже певними аудитивними вміннями, прийнятними, на нашу думку, у цей період є тексти із середнім темпом мовлення орієнтовно 150 слів/хвилину. Аналіз темпу мовлення аудіотекстів низки підручників [21; 22; 23] для рівня В 1 свідчить на користь нашого висновку.

Для формування лексичної компетентності у говорінні англійською мовою як другою іноземною у відборі текстів також вважаємо за необхідне виділити критерій їх **комунікативної спрямованості**, який передбачає відбір текстів, які орієнтовані на вирішення певних комунікативних завдань, а також забезпечують можливості для аналізу змісту інформації, обговорення піднятих у тексті проблем, дискусії, обґрунтування висновків; створення комунікативних ситуацій для розвитку в студентів лексичних навичок говоріння.

Важливим для формування лексичної компетентності майбутніх учителів у процесі навчання англійської мови після німецької є також **критерій наявності в текстах лексичних одиниць, подібних в англійській та німецькій мовах**. У цьому випадку йдеться про

англіцизми і слова-когнати в німецькій та англійській мовах. Доцільність уведення критерію зумовлюється можливістю розширення лексичного запасу студентів за рахунок зазначених лексичних одиниць, а також відносною легкістю оволодіння ними та їхнього вживання.

Отже, у статті визначено одиниці відбору навчального матеріалу (словоформи, вільні та стійкі словосполучення, усні і письмові мінітексти та тексти); критерії відбору словоформ та словосполучень (сполучуваності, семантичної цілісності, стилістичної необмеженості, частотності, словотвірної здатності, тематичності, подібності лексичних одиниць англійської та німецької мов); критерії відбору текстів (автентичності, тематичності, інформативності, посильності та доступності, комунікативної спрямованості, наявності в текстах лексичних одиниць, подібних в англійській та німецькій мовах).

Вважаємо, що перспективою подальших досліджень є розробка підсистеми вправ для формування лексичної компетентності у говорінні майбутніх учителів у процесі навчання англійської мови після німецької.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бим И.Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе: Проблемы и перспективы / И.Л. Бим. – М. : Просвещение, 1988. – 256 с.
2. Бирюк О.В. Методика формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів у навчанні читання англомовних публіцистичних текстів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Бирюк Ольга Василівна. – К., 2006. – 209 с.
3. Вейзе А.А. Чтение, реферирование и аннотирование иностранного текста / А.А. Вейзе. – М. : Выш. шк., 1985. – 127 с.
4. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика : [учеб. пособ. для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. завед.] / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. – М. : Изд. центр “Академия”, 2004. – 336 с.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [пер. з англ. О.М. Шерстюк] ; наук. ред. укр. вид-ня С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Задорожна І.П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки : [монографія] / І.П. Задорожна.

- рожна. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2011. – 414 с.
7. Кажан Ю.М. Критерії відбору навчального матеріалу для формування рецептивної лексичної компетенції у майбутніх учителів в німецькій мові як другій іноземній після англійської / Ю.М. Кажан // Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. праць. – К., 2009. – Вип. 39. – С. 49–53.
  8. Клычникова З.И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке : пособие для учителя / З.И. Клычникова ; 2-е изд., испр. – М. : Просвещение, 1983. – 207 с.
  9. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / [О.Б. Бігич, Н.О. Бражник, С.В.Гапонова та ін.] ; під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
  10. Немогай Ю.В. Базовая основа лексического минимума русского языка / Ю.В. Немогай // Учен. записки Таврич. нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Серия Филология. Социальные коммуникации. – 2011. – Т. 12. – №2. – С. 53–56.
  11. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е.И. Пассов. – М. : Рус. яз., 1989. – 276 с.
  12. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) : проект / [С.Ю. Ніколаєва, М.І. Соловей, Ю.В. Головач та ін.] ; під кер. С.Ю. Ніколаєвої, М.І. Солов'я. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 245 с.
  13. Рахманов И.В. Обучение устной речи на иностранном языке : учеб. пособ. / И.В. Рахманов. – М. : Высш. шк., 1980. – 120 с.
  14. Смелякова Л.П. Теоретические основы отбора художественного текстового материала для языкового вуза (на материале английского языка) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 / Лидия Петровна Смелякова. – К., 1992. – 390 с.
  15. Тарнопольский О.Б. Методика навчання мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі / О.Б. Тарнопольский. – Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2005. – 248 с.
  16. Українська мова : Енциклопедія / [Уклад. Русанівський В.М. та ін.]. – Київ : Українська енциклопедія, 2000. – 752 с.
  17. Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи / И.И. Халеева. – М. : Высш. шк., 1989. – 238 с.
  18. Шатилов С.Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / С.Ф. Шатилов. – Л. : Просвещение, 1986. – 223 с.
  19. Deutsch als zweite Fremdsprache / G. Neuner, B. Hufeisen, A. Kursisa. – München : Langenscheidt, 2009. – 176 s.

20. Dudley-Evans T. *Developments in English for Specific Purposes. A Multi-disciplinary Approach* / T. Dudley-Evans, M. Jo St John. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – 301 p.
21. Clare A. *Speakout. Intermediate. Students' Book*. / A. Clare, JJ. Wilson. – Pearson Education Limited, 2011. – 176 p
22. Evans V. *Upstream Level B 1+. Student's book* / Virginia Evans, Jenny Dooley. – Express Publishing, 2007. – 166 p.
23. Evans V. *Upstream Pre-Intermediate B 1. Student's book* / Virginia Evans, Jenny Dooley. – Express Publishing, 2009. – 152 p.
24. Glaap A. R. *Idioms im Englischunterricht – kontextualisiert, sachfeldbezogen, kontrastiv* / A. R. Glaap // *Die neueren Sprachen*. – 1979. – № 78. – S. 485–498.